

Redakcja
Karol Łukomiak

Unia Europejska

Aspekty polityczne, prawne,
historyczne i etniczne

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

UNIA EUROPEJSKA

ASPEKTY POLITYCZNE, PRAWNE,
HISTORYCZNE I ETNICZNE

Redakcja
Karol Łukomiak

Unia Europejska

Aspekty polityczne, prawne,
historyczne i etniczne

ARCHAEGRAPH

Wydawnictwo Naukowe

Redakcja:

Karol Łukomiak

Recenzenci:

prof. dr hab. Adam Gwiazda, UKW

dr hab. prof. nadzw. UW r Paweł Turczyński

dr Tomasz bober, UEK

dr inż. Piotr Borowski, SGGW

dr Artur Niedźwiecki, UŁ

dr Magdalena Zamroczyńska, WSBwP

Korekta redaktorska:

Diana Łukomiak

Skład i projekt okładki:

Karol Łukomiak

© COPYRIGHT BY ARCHAEGRAPH

ISBN 978-83-66035-06-5 (Książka)

ISBN 978-83-66035-07-2 (Ebook)

ARCHAEGRAPH

Wydawnictwo Naukowe

ŁÓDŹ 2018

SPIS TREŚCI

DOMINIKA LISZKOWSKA ZNACZENIE MISJI POKOJOWYCH UNII EUROPEJSKIEJ.....	7
MARTA TUMIDALSKA UNIA EUROPEJSKA W OBLICZU KRYZYSU MIGRACYJNEGO.....	27
ANNA WILIŃSKA-ZELEK, KRZYSZTOF ŚWIĄTCZAK OBYWATELSTWO UNII EUROPEJSKIEJ. WPŁYW ZMIAN LEGISLACYJNYCH NA TOŻSAMOŚĆ NARODOWĄ MIESZKAŃCÓW PAŃSTW CZŁONKOWSKICH UE.....	53
PIOTR ADAMCZYK EWOLUCJA PAKTU STABILNOŚCI I WZROSTU JAKO INSTRUMENTU KOORDYNACJI POLITYKI FISKALNEJ W UNII EUROPEJSKIEJ.....	73
JOANNA MĄCZYŃSKA, ADAM KUPCZYK REGULACJE PRAWNE UNII EUROPEJSKIEJ W ZAKRESIE PRODUKCJI I WYKORZYSTANIA BIOPALIW W TRANSPORCIE.....	95
OKTAWIA EWA BRANIEWICZ ZNACZENIE ZASADY <i>NON – REFOULEMENT</i> W DOBIE TZW. <i>KRYZYSU MIGRACYJNEGO</i>	117

ANNA WILIŃSKA-ZELEK

WYDZIAŁ NAUK POLITYCZNYCH I DZIENNIKARSTWA
UNIwersytet IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

KRZYSZTOF ŚWIĄTCZAK

INSTYTUT PRAWA I ADMINISTRACJI
WYŻSZA SZKOŁA BANKOWA W POZNANIU

OBYWATELSTWO UNII EUROPEJSKIEJ. WPŁYW ZMIAN LEGISLACYJNYCH NA TOŻSAMOŚĆ NARODOWĄ MIESZKAŃCÓW PAŃSTW CZŁONKOWSKICH UE

*„I bardzo słusznie. I bardzo słusznie, ja też nie jestem żadną Polką,
niby dlaczego?*

*Takiej decyzji nie mogłam podjąć podświadomie. Jestem Europejką. (...)
Nie jesteśmy żadnymi Polakami, tylko Europejczykami, normalnymi ludźmi!”¹*

D. Masłowska

Wstęp. Wyjaśnienie pojęć

Ujmowanie obywatelstwa w ramy prawne budzi kontrowersje różnych środowisk. Wskazuje się, że wymiar psychologiczny czy socjologiczny obywatelstwa ma istotne znaczenie,

¹ D. Masłowska, *Między nami dobrze jest*, [w:] *Dwa dramaty zebrane*, Warszawa 2010, s. 114-115.

które często jest pomijane na poziomie definicyjnym². Według G. J. Reniera „Poczucie narodowe istnieje w umysłach ludzi [...] które są dla niego jedynym sensownym środowiskiem [...]. Poza ludzkimi umysłami poczucie narodowe istnieć nie może³. Obywatelstwo bywa określane np. jako „pasywne albo aktywne członkostwo jednostki w państwie narodowym z uniwersalnymi prawami i obowiązkami specyfikowanymi jako równe.”⁴ W myśl definicji zawartej w Encyklopedii PWN obywatelstwo to: „Przynależność państwowa osoby fizycznej łącząca się z uprawnieniami i obowiązkami określonymi przez prawo danego państwa, z których podstawowe są zwykle zawarte w konstytucjach”⁵.

Uwzględniając przedmiot opracowania, dalsze rozważania będą formułowane w oparciu o następującą (bazową) definicję: „obywatelstwo to przynależność państwowa, związana z obowiązkami i uprawnieniami określonymi przez prawo danego kraju.”⁶ Innymi słowy, „istota obywatelstwa polega na istnieniu (...) trwałego związku (więzi prawnej) pomiędzy jednostką a tym państwem, który to związek oznacza przynależność tej

² Por. J. Raciborski, *Obywatelstwo w perspektywie socjologicznej*, Warszawa 2011.

³ Wykład inauguracyjny wygłoszony w University College w Londynie 4 VI 1945. *The Criterion of Dutch Nationhood*. Londyn 1946, s. 16-17 cyt. za: J. Sobczak, *Idea narodu europejskiego. Szanse i zagrożenia dla tożsamości narodowych*, [w:] *Stalność i zmienność tożsamości*, L. Dyczewski, D. Wadowski (red.), Lublin 2010, s. 319.

⁴ T. Janoski, B. Gran, *Political Citizenship. Foundation of Rights*, [w:] *Handbook of Citizenship Studies*, F. Engin, B. Turner (ed.), Londyn 2002, s. 13 cyt. za: J. Raciborski, *dz. cyt.*, s. 56.

⁵ B. Kaczorowski (red.), *Encyklopedia PWN. Oryginalna Azetka*, Warszawa 2008, s. 700.

⁶ E. Dereń, E. Polański, *Wielki słownik języka polskiego*, Kraków 2009, s. 539.

określonej osoby fizycznej do określonego państwa.”⁷ J. Raci-borski wskazuje, że niniejsza, dość wąska definicja, uwzględnia dorobek prawa międzynarodowego publicznego, w tym Konwencję w sprawie pewnych zagadnień dotyczących kolizji ustaw o obywatelstwie oraz protokół dotyczący przypadku bezpieczeństwa z 12 kwietnia 1930 r.⁸

Szerszy (tj. europejski) aspekt obywatelstwa nabiera doniosłości w związku z postępującą globalizacją i zmianami legislacyjnymi w Unii Europejskiej. Więż między poszczególnymi obywatelami a organizacją, od wielu lat jest jednak przedmiotem kontrowersji⁹. Do początku lat 90. XX w. zakresem prawa wspólnotowego były objęte tylko osoby prowadzące działalność o charakterze ekonomicznym tzn. m.in. pracownicy, osoby prowadzące działalność gospodarczą, usługodawcy¹⁰. Pojęcie obywatelstwa w prawie UE sformułowano *expressis verbis* stosunkowo późno (dopiero w Traktacie z Maastricht z 1992 r.)¹¹. Debata publiczna toczy się na ten temat od same-

⁷ J. Jagielski, *Obywatelstwo polskie. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1998, s.19.

⁸ Konwencja w sprawie pewnych zagadnień dotyczących kolizji ustaw o obywatelstwie oraz protokół dotyczący przypadku bezpieczeństwa, podpisane w Hadze dnia 12 kwietnia 1930 r. (ratyfikowane zgodnie z ustawą z dnia 5 czerwca 1934 r.) (Dz.U. 1937 nr 47 poz. 361).

⁹ Por. K. Trzeciński, *Obywatelstwo w Europie. Z dziejów idei i instytucji*, Warszawa 2006.

¹⁰ A. Wróbel, N. Półtorak, D. Miąsik (red.), *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz. T. 1*, Warszawa 2012, s. 437.

¹¹ Autorzy anglojęzyczni wskazują, że wprowadzenie pojęcia obywatelstwa jest jedną z najważniejszych zmian wprowadzonych Traktatem z Maastricht; A. Levasseur, R. Scott, *The Law of the European Union. A new Constitutional Order*, Durham 2001, s. 58-60.

go początku integracji¹². Inkorporacja instytucji obywatelstwa do porządku wspólnotowego pozwoliła jednostkom powoływać się na prawa wynikające ze statusu obywatela oraz wpłynęło na właściwe funkcjonowanie prawa wewnętrznego¹³. Wszyscy obywatele Unii Europejskiej mogli powoływać się na prawa określone w ówczesnych art. 18-21 Traktatu Ustanawiającego Wspólnotę Europejską (obecnie artykuły 21-25 TFUE)¹⁴. Akty prawa wtórnego oraz rozbudowane orzecznictwo sukcesywnie doprecyzowały pojęcie obywatelstwa i dookreślały stosowanie praw obywatelskich. Dzięki zmianom prawa pierwotnego realizowano nowe cele i ustalano wyraźniejszą granicę między Unią Europejską a państwami członkowskimi¹⁵.

Istotne zmiany wniósł Traktat z Lizbony,¹⁶ który przejął część postanowień, odrzuconego Traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy¹⁷. Interesująca jest inicjatywa Włoch, Hiszpanii, Belgii i Grecji w trakcie obrad konferencji między-

¹² C. Mik, *Obywatelstwo europejskie w świetle prawa wspólnotowego i międzynarodowego*, Toruński Rocznik Praw Człowieka i Pokoju 1993, z. 2, s. 64-65; podobnie: A. Levasseur, R. Scott, *dz. cyt.*, s. 146; jako prekursora idei obywatelstwa europejskiego wskazuje się czasem R. Picarda - tak A. Cieleń, [w:], *Obywatelstwo Unii Europejskiej*, A. Cieleń, A. Szymański (red.), Warszawa 2004, s.14.

¹³ Szerzej: A. Wyrozumska, *Jednostka w Unii Europejskiej*, [w:] *Prawo Unii Europejskiej. Zagadnienia systemowe*, J. Barcz (red.), Warszawa 2002.

¹⁴ A. Wróbel, N. Półtorak, D. Miąsik (red.), *dz. cyt.*, s. 437.

¹⁵ A. Cieleń, *dz. cyt.*, s. 35.

¹⁶ Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, sporządzony w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r. (Dz.U. 2009 nr 203 poz. 1569).

¹⁷ Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy podpisany w Rzymie w dniu 29 października 2004 r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej z dnia 16 grudnia 2004 r. (seria C, nr 310), [online] <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2004:310:FULL&from=PL> [dostęp: 14.02.2018].

rządowej w 2007 r.¹⁸. Państwa te domagały się przeniesienia definicji obywatelstwa zawartej w Traktacie o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej¹⁹ (dalej TFUE) do Traktatu o Unii Europejskiej²⁰ (dalej TUE)²¹. Postulat ten nie zyskał uznania pozostałych członków Unii Europejskiej.

Obywatelstwo Unii w Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej i Traktacie o Unii Europejskiej

Użycie terminu obywatelstwo w stosunku do więzi łączącej osobę fizyczną z Unią Europejską może wzbudzać pewne kontrowersje. Mamy bowiem do czynienia z bardzo specyficzną relacją łączącą człowieka nie z państwem, a z instytucją. Powoduje to, że niewłaściwym jest pojmowanie obywatelstwa unijnego przez pryzmat tradycyjnych definicji, które to odwołują się tylko i wyłącznie do więzi z danym państwem²². Według A. Łazowskiego obywatelstwo Unii to: „Szczególna więź łącząca obywateli państw członkowskich z Unią Europejską, z której to więzi wynikają określone uprawnienia oraz (teoretycznie) obowiązki”²³. Jego wprowadzenie jest przejawem

¹⁸ Więcej informacji o konferencji międzyrządowej z 2007 r. w: J. Barcz (red.), *Traktat reformujący Unię Europejską. Mandat Konferencji Międzyrządowej – analiza prawnopolityczna. Wnioski dla Polski*, Warszawa 2007, [online] http://wpia7.uni.lodz.pl/zeupi/pliki_upload/TraktatReformujacy%20ocena%20Mandatu%202007.pdf [dostęp: 14.02.2018].

¹⁹ Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Dz.U. C 202 (2016).

²⁰ Traktat o Unii Europejskiej, Dz.U. C 202 (2016).

²¹ Państwa członkowskie wskazywały, że z ich punktu widzenia TUE jest ważniejszą umową międzynarodową niż TFUE.

²² A. Wróbel, N. Półtorak, D. Miąsik (red.), *dz. cyt.*, s. 444.

²³ A. Łazowski, *Obywatelstwo Unii Europejskiej – uwagi teoretyczne i praktyczne w dziesięć lat po wejściu w życie Traktatu z Maastricht*, [w:] *Szkice*

„konstytucjonalizacji” systemu unijnego i ma na celu zapewnienie pojawienia się „tożsamości europejskiej”²⁴.

Obecnie obywatelstwo Unii Europejskiej regulowane jest w części drugiej („Niedyskryminacja i obywatelstwo Unii”) TFUE. Umieszczenie tychże regulacji w części drugiej TFUE tuż za postanowieniami ogólnymi wskazuje ich istotną rolę²⁵. Obecność przepisów w Traktacie stanowi przejaw szczególnego zainteresowania organizacji obywatelami²⁶. Nowe regulacje wzmocniły demokratyczną legitymację Unii Europejskiej²⁷. Zgodnie z art. 20 TFUE (dawny artykuł 17 TFUE): „Ustanawia się obywatelstwo Unii. Obywatelem Unii jest każda osoba mająca obywatelstwo Państwa Członkowskiego. Obywatelstwo Unii ma charakter dodatkowy w stosunku do obywatelstwa krajowego, nie zastępując go jednak.” Niemal identyczna regulacja zawarta jest w art. 9 TUE, który stanowi, że: „Obywatelem Unii jest każda osoba mająca obywatelstwo Państwa Członkowskiego. Obywatelstwo Unii ma charakter dodatkowy w stosunku do obywatelstwa krajowego i nie zastępuje go”. Obywatelstwo UE jest, więc więzią personalną, wzajemną, akcesoryjną i subsydiarną²⁸. Jak podkreślił Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 27 kwietnia 2005 r.:

z *prawa Unii Europejskiej*, t. I, E. Piontek, A. Zawidzka (red.), Kraków 2003, s.135-136 cyt. za: Tamże.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

²⁶ Zwrócić należy uwagę, że obecny kształt regulacji stanowi swoiste *novum* – więź obywatelstwa łączy bowiem osobę fizyczną z organizacją międzynarodową (Traktat z Lizbony zmienił status UE).

²⁷ I. Skomerska-Muchowska, *Obywatelstwo Unii*, [w:] *Obywatel Unii*, I. Skomerska-Muchowska, A. Wyzozumska (red.), Warszawa 2010, s. 11.

²⁸ J. Barcik, A. Wentkowska, *Prawo Unii Europejskiej po Traktacie z Lizbony*, Warszawa 2011, s. 299.

„Obywatelstwo Unii jest stosunkiem prawnym akcydentalnym i zależnym: „Akcydentalnym z uwagi na to, że nie zastępuje obywatelstwa państw członkowskich, lecz je tylko uzupełnia. Jest więc elementem dodatkowym, strukturą nadbudowaną nad obywatelstwem państw członkowskich. Taka natura obywatelstwa sprawia też, że jest całkowicie uzależnione od posiadania obywatelstwa krajowego”²⁹.

Status obywatela UE można uzyskać jedynie wraz z nabyciem obywatelstwa członkowskiego danego państwa (według prawa właściwego). Zarówno Traktaty, dodatkowe deklaracje, jak i orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości) wskazują, że nabycie czy utrata obywatelstwa leży w gestii państw członkowskich. W orzeczeniu C-369/90 Trybunał doprecyzował, że status obywatela UE przysługuje wszystkim obywatelom państw członkowskich – również tym, którzy są obywatelami innych państw³⁰.

Aktualna wersja artykułu 20 TFUE diametralnie różni się od propozycji przedkładanych w ostatnich latach. Dla przykładu – w projekcie traktatu konstytucyjnego przewidywano art. 5, który stanowił: „Niniejszy artykuł ustanawia i określa obywatelstwo unijne: każdy obywatel państwa członkowskiego jest obywatelem Unii; posiada podwójne obywatelstwo – krajowe oraz europejskie, i może posługiwać się jednym lub dru-

²⁹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 kwietnia 2005 r., sygn. P 1/05. Dz.U. 2005 nr 77 poz. 680, [online] <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20050770680/T/D20050680TK.pdf> [dostęp: 14.02.2018].

³⁰ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 7 lipca 1992 r. w sprawie C-369/90 Micheletti, [online] <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-369/90> [dostęp: 26.02.2018].

gim, według własnego uznania, wraz z prawami i obowiązkami związanymi z każdym z nich. (...) ³¹.

Właściwe funkcjonowanie instytucji byłoby niemożliwe, gdyby nie artykuł 20 ust. 2 TFUE, który wymienia prawa obywateli. Wyliczenie to ma charakter niewyczerpujący, ³² o czym świadczy użyty przez europejskiego prawodawcę zwrot „między innymi”. Zgodnie z przepisami, obywatele mają prawo m.in. do:

- swobodnego przemieszczania się i przebywania na terytorium Państw Członkowskich;
- głosowania i kandydowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego oraz w wyborach lokalnych w Państwie Członkowskim, w którym mają miejsce zamieszkania, na takich samych warunkach jak obywatele tego Państwa;
- korzystania na terytorium państwa trzeciego, w którym Państwo Członkowskie, którego są obywatelami, nie ma swojego przedstawicielstwa, z ochrony dyplomatycznej i konsularnej każdego z pozostałych Państw Członkowskich, na takich samych warunkach jak obywatele tego Państwa;
- kierowania petycji do Parlamentu Europejskiego, odwoływania się do Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich oraz zwracania się do instytucji i organów doradczych Unii w jednym z języków Traktatów oraz otrzymywania odpowiedzi w tym samym języku.

³¹ T. Venables, *Nowe podejście do obywatelstwa europejskiego*, [w:] *Obywatelstwo europejskie. Rozważania*, Warszawa 2003, s. 12.

³² A. Wróbel, N. Półtorak, D. Miąsik (red.), *dz. cyt.*, s. 437.

Prawa te są wykonywane na warunkach i w granicach określonych przez Traktaty i środki przyjęte w ich zastosowaniu³³.

Obywatelstwo Unii a problemy rozdźwięku między tożsamością europejską a tożsamością narodową

*„...”tożsamość” jawi się nam raczej jako coś, co należy wytworzyć,
a nie odkryć;
jako przedmiot naszych wysiłków, „cel”, do którego należy dojść;
jako coś, co musimy dopiero skłecić z części lub wybrać z dostępnych całości,
a potem o to walczyć”³⁴*
Z. Bauman

W trakcie dyskusji prowadzonych na poziomie europejskim, przedstawiciele państw członkowskich ujawnili obawy co do wpływu planowanych (zacytowanych powyżej) regulacji na tożsamość narodową³⁵ mieszkańców państw członkowskich. Przeciwnicy Unii Europejskiej obawiali się, że zmiany legislacyjne spowodują ukształtowanie się „tożsamości europejskiej”, która stanie się konkurencyjna wobec „tożsamości narodowej”. Traktat z Maastricht uznano za pierwszy krok w kierunku marginalizacji obywatelstwa państw członkowskich i

³³ Tamże.

³⁴ Z. Bauman, *Tożsamość. Rozmowy z Bedetto Vecchim*, Gdańsk 2006, s.18.

³⁵ Pojęcie tożsamości obejmuje wiele zjawisk i jest stosowane w różnych dyscyplinach. Na gruncie niniejszego opracowania, tożsamość jest rozumiana jako intersubiektywne poczucie identyfikacji z danym narodem, gdzie istotną rolę odgrywa poczucie wspólnych korzeni i jej świadomość, por. T. R. Szymczyński, *Tożsamość europejska a realizacja zasady solidarności w Unii Europejskiej*, [w:] Z. Drozdowicz (red.), *Współczesna Europa w poszukiwaniu swojej tożsamości*, Poznań 2003, s. 61; szerzej o tożsamości narodowej m.in. Z. Boksański, *Tożsamości zbiorowe*, Warszawa 2007, s. 101-135.

utworzenia „narodu europejskiego” a Traktat z Lizbony miał mieć znaczenie rewolucyjne³⁶.

Zwolennicy projektowanych zmian wskazywali, że idea obywatelstwa europejskiego nie ma na celu wyparcia narodowej tożsamości, lecz uzyskanie pewnej „jedności w różnorodności tradycji narodowych”³⁷. Celem Unii Europejskiej jest bowiem przede wszystkim działalność na polu gospodarczym przejawiająca się m.in.: swobodnym przepływem ludności, towarów i usług, zniesieniem barier celnych i wszelkich przeszkód utrudniających rozwój gospodarczy³⁸. R. Prodi³⁹ podczas przemówienia w 2002 r. podkreślił natomiast, że „budowanie demokratycznej Unii Europejskiej nie oznacza budowania superpaństwa. Oznacza nadanie koncepcji obywatelstwa nowego wymiaru. Obywatelstwo unijne może stanowić istotny czynnik społecznej integracji legalnych imigrantów do Unii Europejskiej (...)”⁴⁰.

Problem istnienia i zdefiniowania (a przynajmniej dookreślenia) tożsamości europejskiej pojawia się od dziesiątków, jeżeli nie setek lat i nie wynika jedynie z problemów wiążących się z funkcjonowaniem Unii Europejskiej. Na trudności te

³⁶ R. Wieruszewski, *Obywatelstwo Unii Europejskiej – charakter i znaczenie instytucji*, [w:] *Obywatelstwo europejskie. Rozważania*, Warszawa 2003, s. 20.

³⁷ Por. M. Gierycz, „Zjednoczeni w różnorodności”. *Sukces unijnej dewizy, kryzys europejskiej tożsamości*, [w:] „Inny” człowiek w „innym” społeczeństwie? *Europejskie dyskursy*, P. Mazurkiewicz, K. Wielecki, Warszawa 2008, s. 163-172.

³⁸ K. Łaskawski, *Historia integracji europejskiej*. Toruń 2006, s. 23-37; H. Zorgbibe, *Historia integracji europejskiej*, Łódź 1998, s. 17; A. Marszałek, *Z historii europejskiej idei integracji międzynarodowej*, Łódź 1996, s. 13; G. Therborn, *Drogi do nowoczesnej Europy*, szczególnie s. 297-549, cyt. za: J. Sobczak, *dz. cyt.*, s. 254-255.

³⁹ Przewodniczący Komisji Europejskiej.

⁴⁰ T. Venables, *dz. cyt.*, s. 12.

wskazywał np. A. Wat: „... Nie jesteś Europejczykiem tylko dlatego, że zdarzyło ci się urodzić i żyć w mieście zaznaczonym na politycznej mapie Europy. Możesz być Europejczykiem, nawet jeśli nigdy nie było w żadnym z tych miast.”⁴¹ Warto tutaj wspomnieć o tym, że „europejska tożsamość” historyczna istnieje w świadomości niewielu osób⁴². Jej rozwojowi nie sprzyja zapewne bardzo uboga symbolika wspólnej Europy⁴³. Poziom tożsamości ponadnarodowej jest wciąż bardzo odległy⁴⁴.

Unia Europejska niezaprzeczalnie wpływa na proces jednoczenia się państw, przenikania kultur. Istotnym elementem są podejmowane działania legislacyjne – harmonizacja przepisów prawnych na szczeblu europejskim oddziałuje w znaczący sposób na unifikację Europy zarówno pod względem politycznym, ekonomicznym, jak i kulturowym⁴⁵. O intensywności regulacji i jej wpływie na społeczeństwo świadczy, chociażby fakt, że w języku potocznym mówi się wręcz o „brukselizacji” prawa. Jak wskazuje M. Zirk-Sadowski, „integracja w wymiarze społecznym, ekonomicznym i politycznym dokonuje się w dużym stopniu poprzez wykorzystywanie instrumentów

⁴¹ Z. Bauman, *Europa – niedokończona przygoda*, Kraków 2005, s. 12.

⁴² R. Suchocka, *Europejska tożsamość jako przedmiot naukowej dyskusji*, [w:] *Oblicza europejskiej tożsamości*, R. Suchocka (red.), Poznań 2001, s. 17.

⁴³ J. Sobczak, *dz. cyt.*, s. 257.

⁴⁴ P. Sztompka, *Integracja europejska jako szansa kulturowa. O moralności, tożsamości i zaufaniu* [w:] *Kondycja moralna społeczeństwa polskiego*, J. Mariański (red.), Kraków 2002, s. 512 cyt. za: J. Sobczak, *dz. cyt.*, s. 258.

⁴⁵ Płaszczyzna integracji prawnej w Europie jest przedmiotem dyskusji, por. R. Sowiński, *Integracja prawna jako składnik europejskiej tożsamości*, [w:] *Współczesna Europa ...*, Z. Drozdowicz (red.), s. 21-24.

prawnych.”⁴⁶ R. Sowiński zastanawia się, czy wręcz nie dochodzi do sytuacji, gdy „unijna norma prawna (prawo unijne) stała się swoistą autonomiczną wartością integracyjną – a nie tylko instrumentem integrującym.”⁴⁷ Istotny wpływ na tożsamość narodową mogą mieć takie czynniki jak przekazywanie określonych (ważnych) funkcji państw członkowskich na rzecz Unii Europejskiej, korzystanie ze wspólnych symboli czy integracja wojskowa.

Nasilające się procesy integracyjne, zachodzące w społeczeństwach nie mogą być jednoznacznie związane ze zmianami legislacyjnymi. W literaturze wskazuje się, że integracja polityczna w jakimś stopniu rzutuje na kształt poczucia tożsamości Europejczyka, ale na pewno go nie determinuje⁴⁸. Co więcej, wskazuje się, że współcześnie „nie ma takiego miejsca w społeczeństwie, do którego należałoby się bez reszty, całą osobą i w sposób neutralny – a więc z którego czerpałoby się pełne określenie swojej tożsamości.”⁴⁹ Innymi słowy, każdy z nas ma ukształtowaną tożsamość narodową w oparciu o najróżniejsze czynniki. Jednoznaczne stwierdzenia, zmierzające do nadania prymatu regulacjom prawnym jako tym, które decydują o tożsamości narodowej mieszkańców Europy wydają się absurdalne, tym bardziej że debata publiczna koncentruje się wokół ostatnio wprowadzonych zmian.

⁴⁶ M. Zirk-Sadowski, *Instytucjonalny i kulturowy wymiar integracji prawnej*, [w:], *Zmiany społeczne a zmiany w prawie. Aksjologia, konstytucja, integracja europejska*, L. Leszczyński (red.), Lublin 1999, s. 36.

⁴⁷ R. Sowiński, *dz. cyt.*, s. 33.

⁴⁸ Por. J. Such, *Wymiar integracji europejskiej a poczucie tożsamości Europejczyka*, [w:], *Współczesna Europa ...*, s. 14-15.

⁴⁹ Cyt. za Z. Bokszański, *dz. cyt.*

W związku z formułowanymi zarzutami co do art. 20 TFUE, poniżej (w formie tabeli) porównano treść art. 20 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej z art. 17 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską.

Tabela nr 1. Porównanie art. 17-21 TWE i 20 TFUE.

Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (od 2009 r.)	Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (1993 – 2009 r.)
Ustanawia się obywatelstwo Unii. Obywatelem Unii jest każda osoba mająca obywatelstwo Państwa Członkowskiego (art. 20 ust. 1 TFUE)	Ustanawia się obywatelstwo Unii. Obywatelem Unii jest każda osoba mająca przynależność Państwa Członkowskiego (art. 17 ust. 1 TWE)
Obywatelstwo Unii ma charakter dodatkowy w stosunku do obywatelstwa krajowego, nie zastępując go jednak (art. 20 ust. 1 TFUE)	Obywatelstwo Unii uzupełnia obywatelstwo krajowe, nie zastępując go jednak (art. 17 ust. 1 TWE)
Obywatele Unii korzystają z praw i podlegają obowiązkom przewidzianym w Traktatach (art. 20 ust. 2 TFUE)	Obywatele Unii korzystają z praw i podlegają obowiązkom przewidzianym w niniejszym Traktacie (art. 17 ust. 2 TWE)
Wymienia prawa (art. 20 ust. 2 TFUE – katalog otwarty) m.in. prawo petycji do Parlamentu Europejskiego, prawo swobodnego przemieszczania się (podobnie formułowane w obu wersjach Traktatów).	Wymienia prawa (art. 18 – 21 TWE – katalog zamknięty) m.in. prawo petycji do Parlamentu Europejskiego, prawo swobodnego przemieszczania się (podobnie formułowane w obu wersjach Traktatów).

Porównywanie artykułów TWE i TFUE oraz formułowanie tak zaprezentowanych powyżej a tak daleko idących wniosków, nie znajduje żadnego uzasadnienia. Po pierwsze świadomość prawa Unii Europejskiej jest bardzo niska. Nie przeprowadzano w tym zakresie badań, ale należałoby się spodziewać, że większość ankietowanych nie wiedziałaby o wprowadzonych zmianach. Nawet jeśli uznać, że informacje na ten temat dotarły do określonego grona osób, mało prawdopodobne jest, by na ich podstawie, osoby te nagle utożsamiały się z Europą/Unią Europejską.

Podsumowanie

Wyjątkowość obywatelstwa UE przejawia się jego wtórnością. Taka konstrukcja wydaje się niezbędna.

Koncepcja obywatelstwa w prawie Unii Europejskiej jest wewnętrznie niespójna i budzi wiele wątpliwości⁵⁰. Wskazuje się, że jej forma i rozwój są ściśle uzależnione od stanu politycznego, ekonomicznego i społecznego Unii⁵¹. Stanowi, więc swoisty miernik panujących nastrojów wewnątrz Unii.

Problem oddziaływania instytucji obywatelstwa na tożsamość narodową obywateli państw członkowskich wydaje się jednak wydumany i demonizowany. Obawy budzą zwłaszcza głosy związane z ostatnio wprowadzonymi zmianami poprzez Traktat z Lizbony. Nie są one zmianami rewolucyjnymi, co więcej, porównując je z aktami prawa pierwotnego, są to

⁵⁰ Tak m.in. A. Gubrynowicz, *Obywatelstwo Unii Europejskiej – stan obecny i perspektywy*, [w:] *Obywatelstwo Unii Europejskiej*, Zeszyty Ośrodka Informacji i Dokumentacji Europejskiej 2008, s. 45.

⁵¹ Tamże, s. 47.

zmiany o niewielkim znaczeniu (np. w porównaniu do regulacji wprowadzonych Traktatem z Maastricht).

Głosy obawy czy krytyki wobec instytucji obywatelstwa unijnego są bezzasadne, chociażby ze względu na odmienność obu rodzaju obywatelstw tj. państwowego i unijnego. Pierwsze z nich oparte jest z reguły na przepisach konstytucyjnych. Drugie z wyżej wymienionych opiera się na traktatach międzynarodowych. Ponadto bardzo rozbudowany charakter praw i obowiązków obywatela wynikający z konstytucji w stosunku do nielicznych praw i żadnych obowiązków wynikających z traktatów międzynarodowych, a także fakt, iż traktaty te odwołują się do rozwiązań krajowych, powoduje, iż obawy związane z wyparciem czy też zastąpieniem obywatelstwa państwowego przez obywatelstwo unijne należy uznać za bezpodstawne.

Debata publiczna toczącą się od lat jest dość jasnym sygnałem, że obywatelstwo europejskie wciąż budzi wątpliwości, obawy i niechęć wielu państw członkowskich. Wydaje się wręcz, że uwidacznia się problem braku wzajemnego zaufania pomiędzy państwami członkowskimi. Sytuacja ta wymaga interwencji ze strony Unii Europejskiej, by dalsza integracja przebiegała na odpowiednim poziomie.

BIBLIOGRAFIA

Barcik Jacek, Wentkowska Aleksandra, *Prawo Unii Europejskiej po Traktacie z Lizbony*, Warszawa 2011.

Barcz Jan (red.) *Prawo Unii Europejskiej. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2002.

- Barcz Jan (red.)**, *Traktat reformujący Unię Europejską. Mandat Konferencji Międzyrządowej – analiza prawnopolityczna. Wnioski dla Polski*, Warszawa 2007.
- Bauman Zygmunt**, *Europa – niedokończona przygoda*, Kraków 2005.
- Bauman Zygmunt**, *Tożsamość. Rozmowy z Benedetto Vecchiam*, Gdańsk 2006.
- Boksański Zbigniew**, *Tożsamości zbiorowe*, Warszawa 2007.
- Cieleń Agnieszka, Szymański Adam**, *Obywatelstwo Unii Europejskiej*, Warszawa 2004.
- Dereń Ewa, Polański Edward**, *Wielki słownik języka polskiego*, Kraków 2009.
- Drozdowicz Zbigniew (red.)**, *Współczesna Europa w poszukiwaniu swojej tożsamości*, Poznań 2003.
- Dyczewski Leon (red.), Wadowski Dariusz (red.)**, *Stalność i zmienność tożsamości*, Lublin 2010.
- Jagielski Jacek**, *Obywatelstwo polskie. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1998.
- Kaczorowski Bartłomiej (red.)**, *Encyklopedia PWN. Oryginalna Azetka*, Warszawa 2008.
- Leszczyński Leszek (red.)**, *Zmiany społeczne a zmiany w prawie. Aksjologia, konstytucja, integracja europejska*, Lublin 1999.

Levasseur Alain, Scott Richard, *The Law of the European Union. A new Constitutional Order*, Durham, 2001.

Masłowska Dorota, *Dwa dramaty zebrane*, Warszawa 2010.

Mazurkiewicz Piotr, Wielecki Krzysztof, „Inny” człowiek w „innym” społeczeństwie? *Europejskie dyskursy*, Warszawa 2008.

Mik Cezary, *Obywatelstwo europejskie w świetle prawa wspólnotowego i międzynarodowego*, Toruński Rocznik Praw Człowieka i Pokoju 1993, z. 2.

Obywatelstwo europejskie. Rozważania, Warszawa 2003.

Obywatelstwo Unii Europejskiej, Zeszyty Ośrodka Informacji i Dokumentacji Europejskiej 2008.

Piontek Eugeniusz, Zawadzka Anna (red.), *Szkice z prawa Unii Europejskiej, t. I*, Kraków 2003.

Raciborski Jacek, *Obywatelstwo w perspektywie socjologicznej*, Warszawa 2011.

Skomerska-Muchowska Izabela, Wyrozumka Anna (red.), *Obywatel Unii*, Warszawa 2010.

Suchocka Renata, *Oblicza europejskiej tożsamości*, Poznań 2001.

Trzcіński Krzysztof, *Obywatelstwo w Europie. Z dziejów idei i instytucji*, Warszawa 2006.

Venables Tony, Wieruszewski Roman, Duff Andrew et al., Zieleniec Aleksandra (red.), Florjanowicz Paulina (tłum.), *Obywatelstwo europejskie: rozważania*, Warszawa 2003.

Wróbel Andrzej (red.), *Półtorak Nina, Miąsik Dawid, Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz. T. 1*, Warszawa 2012.

Akty prawne:

Konwencja w sprawie pewnych zagadnień dotyczących kolizji ustaw o obywatelstwie oraz protokół dotyczący przypadku bezpieczeństwa, podpisane w Hadze dnia 12 kwietnia 1930 r. (ratyfikowane zgodnie z ustawą z dnia 5 czerwca 1934 r.) (Dz.U. 1937 nr 47 poz. 361).

Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy podpisany w Rzymie w dniu 29 października 2004 r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej z dnia 16 grudnia 2004 r. (seria C, nr 310), [online] <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2004:310:FULL&from=PL> [dostęp: 14.02.2018].

Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, sporządzony w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r. (Dz.U. 2009 nr 203 poz. 1569).

Wyroki

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 kwietnia 2005 r., sygn. P 1/05, Dz.U. 2005 nr 77 poz. 680.

Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 7 lipca 1992 r. w sprawie C-369/90 Micheletti, [online] <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-369/90> [dostęp: 26.02.2018].

SUMMARY

CITIZENSHIP OF THE EUROPEAN UNION. IMPACT OF LEGISLATIVE CHANGES ON THE NATIONAL IDENTITY OF RESIDENTS OF EU MEMBER STATES

The meaning of citizenship is very difficult and problematic to define. It is ambiguous to define because we have to also take into account psychological and sociological aspect.

In the past citizenship was defined as connection between citizens and their countries. Nowadays we have a problem with it because the citizenship of the European Union is functioning. It is very problematic because European Union is an organization, not a country.

Opponents of European Union says that citizenship of EU is very dangerous for nations. According to them the citizenship of EU may substitute citizenship of countries.

That statement is untrue. EU citizenship thus complements national citizenship without replacing it. It results from judicature of the Constitutional Tribunal in Poland.

The purpose of the article is the analysis of citizenship of EU and describing it. Besides, the authors want to explain other concepts connect with the meaning of citizenship of EU.